

arkadaşlarına yedirmesi, arkadaşları tarafından lider olarak seçilmesi, kahramanı erginleyen diğerk unsurlardır. Timur'un kiçiklikten itibaren oyunları kurgulaması, çevresindekileri yönetmeye çalışması ve cesaret göstermesi, ileride büyük bir lider olacağının ön belirtileri olarak kabul edilebilir.

Timur'un yükseliş kör ve topal bir karnıcaı örnek alınmasıyla başlamıştır. Karnıca zayıflığın, acizliğin timsali olmakla birlikte, burada azmin, kararlılığın ve ayrıca çalışkanlığın bir göstergesi olarak Timur'a rehberlik etmiştir.

Destanın tarihî olaylarla örtüşen ve çelişen yanlarının olduğu görülmüştür. Timur'un tarihî metinlerde yer alan seferleri ve fethettiğı ülkelerin adları destanda karşınıza çıkmaktadır. Yine tarihî kaynaklarda onun Semerkant'ı çok sevdiği ve orada öldüğü belirtilir. Destanda da Timur son nefesini Semerkant'ta vermektedir. Türk tarihi açısından önemli sayılan *İdil* ve *Zey* nehirleri ile *Bulgar* şehri de destanda geçmektedir.

Timur tarihinde İstanbul'a sefer düzenlemediğı halde, metinde onun İstanbul'u beş yıl kuşatma altında tuttuğundan ve burayı fethettiğinden bahsedilmesi, destanın tarihî gerçeklerle geliştiğini göstermektedir.

Teknik olarak destan, iyi kurgulanmış bir metin özelliğı göstermektedir. Kullanılan kalıp sözler, motifler, ara cümleler, deyimler, metinlerarası ifadeler, dilin terminoloji ve çizilen kroki müellifin üslubunu, bu konudaki bilgisini ve birikimini yansıtmaktadır.

Aksak Timur Destanı

Fasl fi beyân-ı dâstân-ı Aksak Temir

Şimdi Aksak Timur neslinden söyleyelim/anlatalım. Hindistan gelminde Cengiz Han'ın oğlu Caday Han/Çağatay Han, hanlık ederdı. Günlenden bir gün yatıp uyudu; uykusunda kötü bir düş gördü. Korkup, (uykudan) sıçayarak uyandı. Bir müddet korkudan titreyip durdu. Falıcalar ve kâhinleri topladı. Talihine/kusnetine baktırdı. Falıcalar ve kâhinler dediler: "Ey Harım! Talihinde öyle görünür ki, öz mülkünde Almalığ denen köyde bir kişiden tehliken/sakıntı vardır. O kişi, Yağınaoğlu, Kazançoğlu, Olukçuoğlu, Tavukçuoğlu, Kürkçioğlu, Taragay denen kişidir. Annası o Taragay'ın nişanı/alâmeti odur ki alında berı, sol gözünde akı vardır. O Taragay'ın hatırı yüküldür. Ölümün onun kamındaki çocuktan olacaktır." O vakit Caday Han falıcaları/kâhinlerin bu sözünü işitip o Almalığ köyündeki Taragay'ı istetip buldu. Caday Han'ın karşısına alıp geldiler, baktılar; o söylenen nişanlar onda mevcuttu. Alında berı, sol gözünde (de) akı vardı. Caday Han sordu: "Ey Taragay! Hamile, yüklü bir hatunun var mı?" dedi. O Taragay söyledi: "Evet var," dedi. Ondan sonra Caday Han söyledi: "Ey Taragay! Senin hatununun kamındaki çocuğun berı öldürecek imiş. O doğmadan önce ben onu öldüreyim" deyip Taragay'ın hatununu aldırdı. -O ahmak kaderini tedbir ile bozmak istedi, ama Hak

Te'âla'nın takdirini nasıl bozular? Ondan sonra hübidlerine danışılar, "Bu hatunı öldürelim, içini yaralım" dediler. O zaman Caday Han kendisi dedi: "Beni bu hatunun karımındaki çocuk öldürecek ise, o karımındaki çocuğunu dizleyip öldürün; anası ölmesin" dedi. Ondan sonra o hatunı yere göktürüp (sufına) öyle diz vurdular ki, aklı gitti, az daha ölecekti. O zaman Hare: "Şimdi çocuğu değil anası ölecekti; yardım edin (ölmesin)." dedi. Ondan sonra o hatunı kaldırp arabaya koyup gittiler. Ondan sonra Caday Han korkudan kurtuldu der, dururdu. Hanlıkla mağnır ve meşgul idi. Yine bir nice günden sonra o yoksul, acınacak halde olan hatunun gözü parladı, bir erkek çocuk doğurdu. O oğlanı alıp baktılar, bir ayağı aksak idi. O zaman dediler ki: "Sen böyle eziyetten/şikenceden kurtulup doğdun; canın demir gibidir." O oğlanın adını bu sebepten Aksak Temir (Timur) koydular. Şimdi Hazret-i Aksak Timur'un aslı nesli Barlas denen soy(a) dayandı idi. Nesilde, soyda hanlara yakın oğul idi. Ondan sonra yine Aksak Timur'un atası, anası öldü; yetim kaldı. Kendisine bakacak hiç kimsesi kalmadı. Sonra kendisi yürüyebilecek/ayakları üzerinde duracak kadar yettikten sonra, çevreden uzaklaşmak ve hür yaşamak için yalnız başına Simagi şehrine gitti. Birkaç gün dolaştıktan sonra, Simagi şehrinde buzağı çobanlığına başladı. Kendi gibi öksüz ve yetimleri etrafına topladı. Altı yedi çocuk bir olup her gün buzağı güdenler; aynı zamanda da oyun oynarlardı. Günlerden bir gün Aksak Timur bir yakak mezar taşı dibinde tek başına yatıp etrafına bakmıyordu. Bir ayağı aksak, bir gözü kör kanıca geldi. Mezar taşına tımanıp yukan çıkmaya çalışıyordu. Bir miktar yukan tımanır, yere düştü. Ondan sonra yine azmedip çabalamaya devam etti. Tımanıp mezar taşının üzerine çıkayın derken, yine taşın dibine düştü. Hz. Aksak Timur kanıcının bu işine hayret edip öylece bakakaldı. Aksak kanıca azmedip yine üçüncü defa mezar taşının başına tımanmaya azmetti. En sonunda tımandığı mezar taşının tepesine çıkıp gitti. O kanıcadan Hazret-i Mir Timur ibret aldı. Kendi kendine gönlünden söyledi: "Ey Aksak, gördün mü bu zayıf, ayaksız, gözsüz kanıca azmedip düşe kalka tam tepeye erişti. Ben de himmet ile han olup; halklar, şehider alıp orçular kurar/sam hiç şaşılmaz, acayip olmaz; eğer Tanrı Te'âla takdir ederse," deyip gönlüne bu fikri salıp yürüdü. Dahı o, oğlanlar ile oynar idi. Günlerden bir gün Aksak Timur dedi: "A yiğitler! Gelin bir yere bir şey koyalım. O şeyi kim ilk koşup/yetişip al(n)sa onu aramızda han kılalım." O zaman o yiğitler, "Öyle olsun" deyip uzağa bir nesne koydular. Sonra bütün oğlanlar koşuştular. Aksak Timur da koştu. Oğlanlar koşup yetişemedi. Aksak ulaştı. O sırada bir oğlan, "Koşup yetişeyim, koyduktan şeyi ilk ben alayım, han ben olayım" diye düşünürken ondan önce o şeyi Aksak Timur başlığı ile atıp vurdu ve dedi ki: "Ey yiğitler! Sizlerden önce ben yetiştim; ben han olmalıyım." O diğeri dedi: "Yok, senden önce ben yetişip aldım." O zaman Aksak Timur dedi: "Hey, senin kolun yetinceye kadar benim başım erişti." Bunlar o söz üstüne tamıp durur idiler. Bir aksakallı yaşlı kişi geldi. Bunlar o yaşlı kişiye meselelerini anlattılar, hanlık hangimize değer/layıktır, dediler. O dedi: "Ey yiğitler! Sizler benim sözümü tutar mısınız?" Bunlar dediler: "Ey baba, sen her ne desen işimizi sana saldık." O zaman, o yaşlı kişi dedi: "Ey yiğitler! Aksak oğlun sizin kolunuzdan önce başı yetmiştir. Bunu han kılın; söz bunun sözüdür." O zaman bu diğer yiğitler dediler: "Ey baba, şimdi tamam öyle olsun." Aksak Timur'u kendi aralarında han kılıp oynar idiler. Yine günlerden bir gün Aksak Timur dedi: "Ey yiğitler! Her kim bu otlayan buzağılardan bir buzağıyı boğazlayıp hepimize yedir(ir)se, bizi doyursa aramızda onu han yapalım." O zaman yine başkaları kıyıp buzağıyı kesemediler. Aksak Timur bir buzağıyı boğazlayıp pişirdi; o oğlanlara yedirdi. Ondan sonra Aksak Timur'u kendi aralarında han yaptılar. Daha sonra geri dönüp evlerine geldiler. Buzağı sahibine: "Buzağın kuaf yedi." dediler. O, (onlara) bir şey söylemedi/kızmadı. "Kurda nasıptır," dedi. Ondan sonra günlerden bir gün

Aksak Timur bu oğlanlara dedi: "Ey yiğitler! Geliniz bizler haydut olalım; bezirgânları, tüccarları talan edelim, mallarını alalım." O zaman bu oğlanlar: "Tamam olsun" dediler. Orada Aksak Timur dedi: "Size sözüm odur ki, şimdi bu gece her biriniz başka hiç bir şey almayınız. Fakat silah bırakmayınız, alın." Orada bir yıkık kervansaray vardı. Bunaya (buluşma yeri olarak) belitlediler. Gece yansında kimni zırh giyip, tüfek alıp, kimisi ok, sadak, kılıç alıp o Şinagi şehrinde çıkıp gittiler. Hindistan şehrine varıp, Hindistan şehrinin yoluna siper olup yattılar (gözetlemeye başladılar). Gelip geyen satıcıları, bezirgânları bastılar, mallarını aldılar. Büyük soygun yaptılar. Azan-tozan, anasından babasından bakan oğlanlar, zenginden kağan kullar ona katıldılar. Her kim dışardan gelip katılsa ona uygun silahlar vermeye başladılar. Bezirgânları, tüccarları kırdılar. Kul(ları), köle(leri) yoldaş kıldılar. Bir, iki, üç yüz kişi öldüler. Geleni gideni talan ettiler. Yollar kesildi; kevan halkı yürümez oldu. O zaman Hindistan padişahı, Caday Han'a haber saldı; yolunu eşkaya tutmuş, halkını yürütmeyi bırakmış diye. Ondan sonra Caday Han (Timur'a) elçi yolladı. Üç yüz kişi gelip Aksak Timur'a dediler: "Ey Aksak! Ne için sen böyle düşmanlık yaparsın, yolları kesersin." O vakit Aksak Timur'un askerleri o gelen elçinin başını kesip öldürdüler. Diğerlerinin tamamını kendilerine yoldaş kıldılar. (Onlara) Büyük değerli hediyeler verdiler. Bu haber yine Caday Han'a götürüldü. (Caday Han) Yandı, tutuştu/içi sızladı. Yine ikinci kez elçi gönderdi. O, bu gelen elçinin de başını gönderdi. Diğerlerini alıp kaldırdılar, yoldaş kıldılar. Ondan sonra Caday Han yine üçüncü bir elçi gönderdi. O haydutlara altın gümüş hediye veriyim; gelen geçen bezirgânları değmesinler diye, haber saldı. O zaman bunlar dediler: "Şimdi Caday Han'ın hazinesinden bizim hazinemiz çoktur. İhtiyar olursa hazineyi bizden alsın." Ondan yine bir müddet sonra Caday Han askerlerini toplayıp kendisi geliyor diye, Aksak Timur'a haber geldi. O zaman Aksak Timur casus gönderdi, Caday Han gerçekten geliyor mu diye. Casus gördü ki Caday Han geliyor, varıp onların arasına katıldı. Caday Han otuz kişi ile ilerliyordu. Bunlar casusu görüp ondan sordular: "Hey! Yolda eşkaya var mı?" Casus söyledi: Yok, kimseyi görmedim. Bu yolda kaygısız/rahat yürüyün; yolda düşman yoktur." Bunlar, bunun bu sözüne bakıp, "Düşman yokmuş; bizim geldiğimizi işitip kaçmışlardır." dediler; uzaklaşıp gittiler. Bu casus kendi tarafına yöneldi. Onlardan ayrılp düzlüğe çıktıktan sonra kaçtı. Caday Han'ın otuz kişi ile geldiğini Aksak Timur'a gelip söyledi. Orada Aksak Timur dedi: "Öyleyse tez şimdi otuz deve yükü yükletiniz." O zaman otuz deveye mal yüklediler. Aksak Timur Caday Han'ın gelmekte olduğu yolun karşısından ilerliyordu. Caday Han dinleniyor idi. Bunlar karşısına çıktılar. Caday Han bunlarla uzaktan konuştu: "Sizler ne kişilersiniz/kimsiniz? Yolcu eşkaya gördünüz mü?" dedi. Bunlar, "Yok, hiç görmedik." dediler. Ondan sonra Caday bunların karşısına geldi; orada bunlara dedi: "Hey, sizler ne kişilersiniz?" Onlar dediler: "Siz kendiniz ne kişisiniz/kimsisiniz?" Bunlar dediler: "Bizleri sorarsanız biz Caday Han'ız. Biz haydutları aramaya çıktık." O zaman bunlar dediler: "Öyle iseniz bizler de tüccarlarız. Bizden malınızın vergisini alınız. Bize yol yürütmek (ticaret yapmak) uygundur." Orada Caday Han bu söze takıldı kaldı. Buyurdu: "(Gümrük) Vergisini alınız; bunlar belki bize asıl kıymetli mal alıp gelmişlerdir." dedi. Bundan sonra Caday Han'ın askere yükleri aktarıp vergilerini alalım deyinceye kadar Aksak Timur'un adamları onları birer birer tutup öldürdüler. Hz. Mir Timur'un kendisi Caday Han'ı (öldürmek amacıyla) tuttu. Caday Han dedi: "Ay Ah Aksak, ben sana iyilik kıldım, sen bana kötülük yapıyorsun, öldürüyorsun." dedi. Orada Aksak Timur: "Sen gafil değilsin, ben gafilim; sen kendine kötülük kalmazın, ben kendime iyilik kılardım." dedi ve öldürdü. Başını kest. Ondan sonra Aksak Timur kendisi Hindistan şehrine varıp orada han oldu. Sonra kalan askerlerine haber gönderdi; başka yolları gelsinler diye. Onlar

koşup gelip şehre indiler. Şehri aldılar. O sırada Caday Han'ın arkasında kalan askeri bu haberleri, bu işleri bilmiyordu. O zaman, hanımıza yetişiniz deyip; vana dura, yata kalka geri döndüler. Hanlarını kaybetmişlerdi. "Şehri Aksak Timur almıştır." deyip bir şey yapamadılar. Aksak Timur'a bakındılar. Şimdi Aksak Timur Hindistan şehirini bu şekilde aldı diye söylediler. - Ama ona Tamu Te'ala kendisi yoldaş olmuştur. Şehirler yurtlar almaya, oncular bozmaya onu sebep kılmuştur. Her güzel ve kötü iş Tamu Te'ala'nın emri, takdiri ile olur. Onun buyruğundan dışarı hiçbir iş olmaz. - Ondan sonra Aksak Timur askerleri ile yürüyerek alınmadık yurt bırakmadı. - Tamu Te'ala ona yâr oldu ve dünyayı ona baktırdı. - Yine dahi gizli kalmasın ki Hazret-i Aksak Timur'un iki oğlu var idi. Birisi Sâfi birisi Vâfi idi. Büyük oğlu Sâfi'yi han kılıp kendi yerine Hindistan şehrine han bıraktı. Hazret-i Mir Timur kendi askeri ile İstanbul şehri almak için silahlandı. Çok asker topladı. Çok sayıda file, dahası çok sayıda deveye hazineden mallar ve silahlar yüklettirdi. Çok sayıda/sayısız askeri ile Hindistan kavmine karşı savuştılar. Dağ taş kalabalık yürüdüler. Mısır şehrine geldiler. Vuruşup kılıp sonunda orayı aldılar. Ondan sonra geçip İstanbul şehri almaya geldiler. Bir yerde konakladılar, yerleştiler. Saflar düzen bağlayarak vuruşmaya hazırlandılar. El-kassa: O zamanda İstanbul padişahının adı Şah Sultan denen erdi. Ona haber düştü ki, "Aksak Timur şehri almaya, ordunu harap kılmaya geliyor." diye. Han Şah Sultan gücü ordu hazırlayıp, onları silahlandırıp Aksak Timur'a karşı çıkardı. İki asker/ordu gelip birbirlerine karşı durdular. Aralarına çok sayıda nöbetçi ve karakol yerleştirdiler. Saflar bağlayıp durdular. Ertesi gün iki asker/ordu birbirleriyle karşılaşp öyle vuruştular ki, Şah Sultan'ın askerini Aksak Timur'un askeri kaçırdı. Ondan sonra gelip İstanbul şehrine toplandılar. Aksak Timur'un askeri onları takip etti. Şehri muhasara altına aldılar. Şehir gayet sağlam idi. Beş yıl kuşatma altında tuttular. Hiçbir kişiyi esir alamadılar. Şehir sekiz kat idi. Almak için bir yol bulamadılar. Şimdi İstanbul şehrinin safatı budur:

Derwâze-i 'azîm ...? Hisâr-ı Konstantîniyye-i İskenderî Rûmî. Bu şehri Aksak Timur vuruşarak almazdı. Sonunda işte böyle bir hile düzdü ki, kendini hasta kıldı. Terine sarı safran sürdü. Teni, başı, gözü sarı oldu. Ondan sonra Şah Sultan'a elçi gönderdi. Şöyle bir söz söyledi: "Ey Şah Sultan! Şimdi hâlesin ki bana ezel erişti. Cînahımdan, köbülüğünden tenim tamamen sarı safran gibi oldu. Şimdi senden rica ediyorum/üzür diliyorum. Ben bu işleri vuruşarak halletmeye çalıştım. Sen, bana acıyp beni bağışla." diye yazı yazıp gönderdi. O elçi gelip şehir kapısında durdu. Elçiliğini bildirdi. Ondan o yazıyı alıp Şah Sultan'a getirdiler. Şah Sultan götüp saçardı. Belki hiledir, yalandır diye inanmadı. O, bunun hastalığını bilmek için bir elçi gönderdi. "Var, gör." dedi. Daha sonra Şah Sultan'ın gönderdiği kişi Aksak Timur'un çadırına gelip girdi. Gördü ki Aksak Timur sarı hastalık ile halsiz bir halde yatıyor. Aksak Timur

dedi: "Ey elçil Benim halim kötüdür." Onları sonra gönderdiği kişi Şah Sultan'a gelip söyledi: "Hasta olmuş bir hal içindedir. Gayet iltimas kıldı ki rahmedip gelse helalleşirdim, diye söyler." Şah Sultan onun sözüne güverip şehrin bütün kapılarını açtırdı. Kendisi de askeri ile birlikte çıktı; Aksak Timur'a geldi. Görüşüp söyleşirken hastalığından dinilip saldırdı; Şah Sultan'ı tutup öldürdü. Askeri/ordusu gelip şehre girdiler. Bu hile ile o şehri aldı; hem ordusuna hem kendisine baktırdı. Uzun yıllar orada kaldı. Daha sonra ordusunu hazırlayıp ordusu ile Sinagi şehrine geldi. Orayı aldı, kendine tabi kıldı. Orada beş altı yıl kaldı. Onları sonra yine Bulgar şehrine gelirken silahlandı. Pekçok kadınga ve gemi ile Bulgar şehri için gemiye bindi. Bazı askerler suyun kıyısından/karadan geldiler. Askerin sayısını, hesabını Allah'tan başka kimse bilmez idi. İşte onlar böyle ulu ordu ile gelmekteydi. Anıma o devirde, o zamanda Bulgar şehrinde Abdullah deneni kişi han idi. Abdullah Han'a, Aksak Timur geliyor diye haber ulaştı. O zaman Abdullah Han asker topladı. Ağır ordu hazırlayıp (Timur'a) karşı yürüdü. Sonunda birbirleriyle karşılaşip katı vuruşma yaptılar. Aksak Timur'un saldırmaya (iyi) hazırlanamadılar, bozguna uğradılar. (Timur ve ordusu) Gelip Bulgar şehrine girdiler. Ölen öldü, kalan kaldı. Şehre toplandılar. Aksak Timur gelip Bulgar şehri yedi yıl kuşatma altında tuttu. Tarih o vakitte yedi yüz yılı idi. Zilhice ayının yirmisi idi. Bulgar şehri alındı, harap kıldılar. Yüz yirmi dört büyük bey vardı; onların tamamını kıldılar. Her birisinin ensalsiz, inci mercan gibi hatunlarını Aksak Timur esir aldı. O beylerin içinde dört ulu bey var idi. Asil şehzadeler idi. Biri İkbâl Bey, yine biri Kul Ali Bey, yine biri Hevâsi, yine biri Mirgâsi Bey derler idi. Tamamını helak kıldılar. Pek çok küle helak oldu. Abdullah Han'ı öldürdüler; ama Abdullah Han'ın iki oğlu vardı. Biri Altın Han, ikincisinin adı Alın Bey idi. Düşmanın kırımından kaçıp kurtulan kişiler Altın Bey ile Alın Bey'i camian içine getirip sakladılar. Biri yedi yaşında, birisi dokuz yaşında idi. Onlara iyi baktılar/onları iyi yetiştirdiler. Onları sonra Aksak Timur Bulgar şehri vuran kılıp harap ettikten sonra Bulgar şehrine geldi. Askeri ile Bulgar şehrinin başına gelip hendek kazıp yattılar. Vuruşma yapmadılar. O vakitte Bulgar şehrinin hanı Samet Han deneni kişi idi. (Ona) Zırlı, boz kalpaklı deniliyordu. Ve yine halkı Barac deneni halk idi. Barac halkının evvel zamanki (önceki) yurdu Zey nehrinin çıkış yeri idi. Alptık zamanı idi. Bir Barac adlı ejderha yılanı geldi. O şehrin halkına zorluk ziyan kalmaya başla. Çıkıp ejderha ile vuruşular, yenemediler. Sonunda kendileri şehri bırakıp kaçtılar. Bulgar şehrinin yanına vâmp Bulgar suyunun üst tarafına yurt kurdular. O şehre de Bulgar deyip ad verdiler. O sebepten halkına Barac derlerdi. İşaretleri Barac idi. Orada Samet Han dedi: "Ah ey Barac halkı, eski ulu babalarımız, Barac'ın zamanından kaçıp şehrinizi bırakıp burayı makamı yurt tuttular. Aksak Timur Barac'dan göç ederek geldi. Şehrinizin karşısına yerleşti. (Şimdi) Ne yapacağız?" O zaman o Barac halkı söyledi: "Ey hanım, siz bilirsiniz. Güç/kudret sizindir. Biz her ne desek gücümüz yoktur. Ama buyurunuz Aksak Timur'un askerleri ile vuruşuruz, ölünüz ya da öldürünüz." Orada Samet Han dedi: "Şimdi benim karşında bir velî kişi vardır; ondan sorayın. O ne buyursa onun sözünden çıkmayız." O velî kişiyi alıp getirdiler ve dediler: "Ey bizim ulunuz! Şimdi bizler bu üstümüze, şehrimize gelen Aksak Timur ile vuruşalım mı?" O zaman o velî; "Şimdi bakan." deyip bir minarenin üzerine çıktı. Sonra Aksak Timur'un askerlerinin tarafına baktı, gördü ki; Hazret-i Hızır Aleyhisselâm Aksak Timur'un ordusuyla birlikte. Onları sonra o minarenden inip Samet Han'ın karşısına geldi ve dedi: "Ey hanım! Vuruşa destur yoktur. Hazret-i Hoca Hızır Aleyhisselâm onun ordusuyla birlikte. Tanrı Te'âla'nın takdîrine boyun eğmek gerektir; kapıları açtır. O zaman o han ve Barac halkı ağlaştılar ve: "Ne yapmak gerek! Hak Sübhânehü ve Te'âla'nın hükmine boyun eğmek gerek." deyip şehrin bütün kapılarını açtılar. Güçlerini bıraktılar, vuruşmadılar.

Sonra Hazret-i Mir Timur, ordusu ile şelwe indi; halkı kırdı. Ama orada Aksak Timur gece kendisi casus olup görünüşünü değiştirip halayıkların içine girip (oraları) sınyordu. Sonra, "Ey halayıklar! Bu talan, bu kırım bizlere kındandır?" diye sorardı. Orada o oturanlardan: "Bizi Aksak Timur mahvetti; onun feralığından mahvolduk, yok olduk." diyen kişileri ertesi gün tüm soyu ve sülalesi ile helak ederdi. Her kim günahın keretinden bilip, "Bu yağma kendi ciümmütümden/feralığımdan bize geldi." diye söyler ise onu, soyunu, sülalesini öldürmez; yağma etmeden gönderir idi. Sonraki gecelerden bir gece Hz. Aksak Timur casus olup Barac halkının arasına indi ve dahi dedi: "Ey Barac halkı! Bu bela sizlere nereden geldi?" O zaman onlar dediler: "Kimden olduğunu bilmiyor musun? Kan emici Aksak Timur geldi, bizi mahvetti." Orada, o gece, o vakitte bir ulu beyin akıllı uslu dul kalan hatunu vardı. O söyledi: "Ey yiğitler! Bu işleri, yağmalamaları kendi günahınızdan/feralığınızdan bilelim. Yoksa o Aksak Timur bize ne yapabiliirdi; Tanrının takdiri olmasa idi?" O hatunun eni Cadaş Bey denen er idi. O Hazret-i Aksak Timur'un gelmesinden önce ölmüş idi. O Cadaş Bey'in iki oğlu var idi. Birincisine İhsan, ikincisine İhsan deniliyordu. O gecenin ertesi günü Aksak Timur o hatunu oğlanları ile huzuruna alırdı. Bunlar ne için alduğunu bilmeyip bizi öldürtür diyerek ağlaştılar. O zaman Aksak Timur o dul hatuna dedi: "Sen günahın keretinden bilisin. Her iş bizim kendi feralığımızdandır." diye söylersin. Şimdi bugünden sonra seni bütün oğlun, kızın, kardeşlerin ile bağışladım. Her neye severseniz/isterseniz o tarafa gidebilirsiniz." Kendisi bütün ordusuna haber saldı. "Bu kişiler değnesinler; mallarını yağma etmesinler, hiçbir eşyalarna zarar getirmesinler." deyip; onu, suçunu/günahını kendisinden bildiği için bütün oğlu, kızı, kardeşleri ile birlikte cezalarını affedip gönderdi. Ondan sonra o, İhsan ve İhsan Beyler ile istişare edip göç etmeye niyet kıldılar. İhsan Bey dedi: "Ey anam! Ben ulu İdil'in iç tarafına, dağlık yerine varın; orada makam yurt tutarım. O yer her yerden daha sağlam bir yerdir." Anası da onun sözünü kabul etti. Ama küçüğü İhsan Bey o tarafa gitmeyi kabul etmedi. "Atalarımın eski yurdu Zey'e varım. Orada makam yurt tutarım." dedi. İhsan Bey, "Ben o yere gitem." deyip ayrıldı. Dağ tarafına gitti. Anası da onun ile gitti. Orada vâp Gübne denilen suyun kenarında makam/yurt tuttu. O İhsan'ın bir oğlu doğdu. Adını Süleyman koydu. Süleyman oğlu, Kudret oğlu, Nurdevlet oğlu, Nurhasan oğlu, Nurakıl oğlu, Kutuş oğlu, Maktan oğlu, İkney oğlu, Muhammed oğlu, Hoca Muhammed oğlu, Tükel oğlu, Pir Muhammed oğlu, Camli oğlu, Bebeş oğlu, Ömer oğlu, Abdumahmud Mulla oğlu, Alxülaziz oğlu; ikincisi Muhammed Şenif Alxülaziz oğlu Abdullah. Anama İhsan Bey dağ tarafına yönelmeyecek Zey'e geldi. İhsan'ın bir oğlu doğdu. Adını El Muhammed koydu. El Muhammed oğlu, Han Muhammed oğlu, Tok Muhammed oğlu, Aflak oğlu, Şinek oğlu, Tuğ oğlu, Saman oğlu, İndinci oğlu, Tekeres oğlu, Bazargan idi. Damgalan "Kuşkeşan", bayrakları "Barac"dır. Şimdi sözü baştan söyleyelim. O Hazret-i Aksak Timur Bular şehri viran kıldıktan sonra Meskev/Moskova tarafına gitti. Orada askeri ile vâp Uladimür denen gâvur kalesine/şehrine vardı. Vuruşmaya niyet kıldı. Gâvur da ordusunu kalesine topladı. Hz. Aksak Timur vardıği zaman kafir Urus gâvurunun hanı Mihayla adında (biri) idi. Hz. Mir Timur şehider alıp viran kıldığı habederi o gâvura da ulaşınca katı korkuttu. Hz. Mir Timur gâvurun sınır kalesi Uladimür'e vardı. Hz. Hoca Hızır Aleyhisselam gelip Aksak Timur'a dedi: "Bu kâfir ile vuruşmaya vade etşenez." diye haber verdi. Anama o kâfirin kerametini göster deyince; Hz. Aksak Timur o zaman ayağa kalkıp üç yasındaki taya kâfirlerin tarafına attı. Hak Tela'nın kudreti ile birlikte o atılan tay vâp kâfirin taş manastırın yakıp karşıya geçti, bir yere vâp düştü. Tayın düştüğü yer su oldu. Ondan sonra kâfirleri bir endişe sarı. Dili ağza tutuldu. Korkudan bilerinde kan kalmadı. Ondan sonra Hz. Mir Timur

vurmuştu. Vadesi erişmediği için askerleri ile geri döndüler. Ceni dönüp Buhara şehrine yöneldiler. Yürürken kayalık yerde Arnet ve Samet denen göçer iki hana haber düştü, Aksak Timur geliyor diye. Dişi deve kesip halkıyla yiyip hangi tarafa göçelim diye danıştı/istişare kıldılar. O zaman o halk kötülük yapıp; biri atını övdü, biri itini övdü, biri aldığı hatununu övdü; pişer et yenildi. Ancak bir tavsiye/istişare olmadı; halk dağlıktı. Orada Kinje denen biri yere diz çöküp dedi: "Ey kaltaklar! (Keşke) Ağzı çok/geveze kişiler oluncaya kadar, ağzı bir kırk kişi olsa idi. Mutlaka bir iş yapar idik. Ey kaltaklar, bu ne/nasıl iştir? Akalıklar bilirler, akulsızlar gülerler. Medise toplandılar. Birileri atını över, birileri itini över, birileri hatununu över, istişare/tavsiye olmaz. Halk eğlenir, yemeyini yer, kaçar gider. Mutlaka (bu) bizim bölünmemize sebeptir; bizim bölünmemiz yakındır." diye ağlar idi. Orada Kinje denen kişi: "Ey yaverler, ey halk! İster buradan göç ediniz, ister burada kalınız. Hoy/Koy sırtının başındaki tulu ota belirlediğimiz yer olsun. Biz o tarafa göçelim." diye söyledi. Orada biri atının ak köpüğünü geçip, yırtıp çırpırıp, bağırıp çağırarak: "Hey Hanım! Düşman yetiştirdi. Aksak Timur buraya geliyor." diye haber saldı. Sonra han kendisi önce göçer oldu. Sonra "Yassakamış'ta otururum." diye halka haber saldı. Han göçtü. Han ile halk da göçtü. El-kıssa; göçüp gittiğinde bir yaşlı kadın üzüldü. Arkasından bakıp dururken (dalgınlıktan) böğkü düştü. O sırada genç bir taya binen bir oğlan geliyor idi. Elinde kemendi, (atının) terkisinde deniden bir kap vardı. Bu yaşlı kadının böğkürü alıp vereyim derken eyeri ağdı/aşağı kaydı. Tay döndü; at tüküldü. Bir kere taya vurdu, bir kere yulkaya vurdu. Tanrıyanarlar, bilmeçenler düşman yetiştirdi diye halkı telaşlandırdı başını gözümlü yaraladılar. O vakit Aksak Timur'un askerleri yetiştirdi; hanı ve halkını tuttu ve kuşattı. Ölen öldü, kaçan kaçtı. O sırada Aksak Timur kendisi ve ordusu yetişip hanı kendi huzuruna aldırdı. Dahi dedi: "Ey Arnet ile Samet! Kendinizi uhermem ateşlerden kurtarıp, başınızı kılıçtan koruyup aman dileyiniz; Müslüman olunuz." diye öğüt verdi. Onlar da dediler: "Ey Aksak Timur! Eğer biz Müslüman olursak bize halkımıza verir misin?" O zaman Aksak Timur dedi: "Eğer hakiki Müslüman olursanız, 'Lâ ilâhe illallah Muhammet resulullah' deyip imana gelirsiniz, Tanrı Te'âlâyı bir ve peygamberini hak bilip, bir günde beş vakit namaz kılip, bir yılda otuz gün oruç tutup, cenabetken gusledip, malınızın zekâtını verip, eğer gücünüz yeterse Kâbe'ye vâmp tavaf etseniz/ederseniz, dînsizliği/putperestliği bırakıp has Müslüman olursanız, hem size hem de halkınıza dokunmam." diye söyledi. Sonra onların hepsi Müslüman oldular. Hz. Aksak Timur onlara İslam dînini öğretti. Bir iki yıl o göçebe halk arasında kaldı. Onlara Müslümanlık dîninin tamarını bildirdi. Ondan sonra kendisi, askerleri onlarla vedalaşıp oradan ayrıldılar. Bunlar Müslüman olup burada kaldılar. Her yıl bir yere göçer idiler. El-Kıssa; o Hz. Aksak Timur ondan sonra yola devam edip ilerleyip Buhara şehrine geldi. Hem Buhara'yı, hem de Taşkent'i ve Yarkent'i aldı. O vilayetleri kendine bağlattırdı. Ondan sonra Semerkant şehrine vardılar. Onu da aldı; kendisi ömrünün sonuna kadar orada yaşadı. Hak Te'âlâ'nın takdîrini orada erişip Hz. Aksak Timur bu fani dünyadan geçti. Rahmetullahi 'Aleyhi rahmeti vasiyeti kaldı/Allah ona rahmet eylesin, rahmeti vasiyeti kaldı. -İmâ lillâhi ve inna ileyhi râciun.- Ondan sonra Aksak Timur'un kabrinin üstüne taştan bir türbe inşa ettiler. Başındaki kubbeyi altından, gümüşten yaptılar. -Kıyamete kadar onun destanı halk arasında söylenegelsin/halk ondan ibret alsın diye bu destanı yazdık. Ümidimiz odur ki okuyucu dinleyici, dua edip, fatiha ile hatırlasın. Fani dünyayla mağrur ve meşgul olup Hak Sübhanehu ve Te'âlâ'nın buyruğundan yüz çevirip mahrum ve mahzun olmanız kesin zacdır; büyüklüktür. İnşallah-u Te'âlâ bütün Müslümanlara tevâfik, refik kılip peygamberimiz Muhammed Mustafa sallâllahu aleyhi vesellem'in şafaatından nasip kalsın. Ve keramet ve'n-selâm ve'l-ikrâm.- Tamam.

Kaynaklar

- ALPTEKİN A. B. (1997) Halk Hikayelerinin Motif Yapısı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- EKİCİ M. (2002a) Destan Araştırma ve İncelemelerinde Kullanılan Bazı Terimler Hakkında I, *Milli Folklor*, 53, 27-33.
- EKİCİ M. (2002b) Destan Araştırma ve İncelemelerinde Kullanılan Bazı Terimler Hakkında II, *Milli Folklor*, 54, 11-18.
- GROUSSET R. (1993) Bozkır İmparatorluğu (çev. M. Reşat Uzman), İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- GÜNAY U. T. (2006) Türklerin Tarihi -Çeçenistan Geleceği-, Ankara: Akçağ Yayınları.
- IVANICS M. – USMANOV A. M. (2002) Das Buch der Dschingis-Legende (Düftâr-i Cingiz-nâmâ) I, Published by the Department of Altaic Studies, Szeged: University of Szeged Printed by Quality Print.
- KARASOY Y. – TOKER M. (2005) Türklerde Şecere Geleneği ve Anırim Şibanî-nâme, Konya: Tablet Kitabevi.
- KÖPRÜLÜ F. (1986) Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- MANZ B. F. (1989) The rise and rule of Tamerlane, Cambridge: Cambridge University Press.
- ROUX J.-P. (2007) Türklerin Tarihi -Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl-, İstanbul: Kılbalcı Yayınevi.
- ŞİŞMAN B. (2009) Cengiznâme -Hazâ Kissa-i Çingiz Hân-, Samsun: Etkit Yayınları.
- YILDIRIM D. (1995) Tarih Yazım ve Sözlü Ortam Kaynakları, *Türk Biliği -Araştırma/İnceleme Yazıları-*, 87-102, Ankara: Akçağ Yayınları.

Bekir Şişman

Öndokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Kurupelit/SAMSUN

E-posta: bekir_sisman@hotmail.com

Yazı bilgisi:

Alındığı tarih: 11 Mart 2010

Yayına kabul edildiği tarih: 30 Mart 2010

E-yayın tarihi: 26 Nisan 2010

Çıktı sayfa sayısı: 19

Kaynak sayısı: 12

gözünde Cengiz Han'ın takipçisi olarak görüldüğünden, belki bu suçlama tamamen şeklidir. Pratikte ise bunun aksi olmuştur. Her fırsatta Kur'an-ı Kerim'den yardım istemiş, daima onu zikretmiştir. Onun başamlarını yüceleştiren ve taratan (yani siyasi propagandasını yapan) daima dervişler ve şeyhler olmuştur. Müslümanlara karşı savaşları bile "cihad" karakteri taşımıştır (1993: 392).

Timur'un tarihî şahsiyetine yönelik bir değerlendirme ve eleştiri içeren yukarıdaki sözlerin aksine; onun destanıyla İslami söylem ve İslam'a hizmet anlayışı tamamen ön plândadır. Bunda müellifin amacı, dini bilgisi ve kimliği de etkili olmuştur.

Timur karncarın turnanşarı izledikten sonra, "Tanrı Te'âla'nın takdiriyle kendisinin han olup; halklar, şehirler alıp, ordular kurmasının hiç de inkârsız olmadığını" ifade eder. Bu durum, ondaki inanç ve tevekkül hissini ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir.

Timur'un tereddüt ettiği bir konuda vefî bir zattan görüş alması, Hızır'ın sözünü dinlemesi ve özellikle Amet ve Samet harları İslam'a davet ederken sarf ettiği sözler onun dine bakışının, dini bilgisinin ve destanın ideolojisinin açık bir delilidir:

"Eğer hakiki Müslüman olursanız, 'La ilahe illallah Muhammed resulullah' deyip imana gelerseniz, Tanrı Te'âla'yı bir ve peygamberini hak bilip, bir günde beş vakit namaz kılıp, bir yılda otuz gün oruç tutup, cenabetken gusledip, malınızın zekâtını verip, eğer gücünüz yeterse Kâbe'ye vâp tavaf etseniz/ederseniz, dinsizliği/putperestliği bırakıp has Müslüman olursanız, hem size hem de halkınıza dekunman."

Timur'un ölümünden sonra yazar tarafından arasöz olarak ifade edilen, "İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râcî'un"³ ayet-i kerimesi bize, metnin müellifinin dini bilgisi, metnin yazılış gayesi ve nasıl bir metin olduğu hakkında bizlere ipucu vermektedir.

Ayrıca müellife ait olan destan sonundaki sözler ve dua kısmı da eserin ideolojik yönü hakkında bize bilgi sunmaktadır:

"Kıyamete kadar onun destanı halk arasında söylenegelsin/halk ondan ibret alsın diye bu destanı yazdık. Ümidiniz odur ki okuyucu dinleyici, dua edip, fatiha ile hatırlarlar. Fani dünyayla mağrur ve meşgul olup Hak Sübhanehu ve Te'âla'nın buyruğundan yüz çevirip mahnum ve mahzun olmanız kesin zarardır; büyük horkuktur. İnşallah-u Te'âla bütün Müslümanlara tevfik, refik kılıp peygamberiniz Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi vesellemiñ şefaatinden nasip kılın. Ve keramet ve's-selâm ve'l-ikrâm."

3. Timur Destanı'nın Tarihî Özellikleri

Tarihî olaylar, destanların oluşumunda vazgeçilmez temel unsurlardandır. Hemen

³ Ayetin meali: O'ndan geldik ve yine O'na döneceğiz (Bakara, 156).

bütün destanların oluşumunda savaş, göç, doğal afet gibi çeşitli tarihî olaylar yer almaktadır. Bu olaylar bazen bir Türk devletinin kurulması, bazen de bir Türk boyunun başka bir devletle mücadelesini konu edinebilir. Bunlar tarihî belgelerde anlatıldığı biçimiyle destanlarda yer alabileceği gibi, tarihî gerçeklerden uzak bir biçimde de destanlarda yansımaları bulabilir (Ekici 2002a: 31).

Destanlar birer tarihî vesika değildir. Ancak önemli tarihî olaylar destanın oluşumunda ilk kıvılcım olma niteliği taşır. Ayrıca tarihî olayların destanı unsurlarla kanşımından da bir destan metni ortaya çıkabilir ki, Timur Destanı bunun tipik bir örneğidir.

Yıldırım'a (1998: 93) göre ise, Tarihî olgu ve tarihî gerçekler, sözlü kaynakların içerikleri, sözlü ortam anlatıcıları tarafından kuşaktan kuşağa aktarılır. Dolayısıyla tarihin muhafaza ettiği bilgiler, tarihî zaman ve mekân boyunca değişime, eklenme ve çıkarma işlemlerine, yeniden düzenlenip yeniden dokunmalara uğrayabilir (1998: 93).

Bu bağlamda Timur Destanı'na bakıldığında pek çok şeyin tarihî olaylarla geliştiği görülmektedir. Her şeyden önce Timur, tarihe mal olmuş tarihî bir şahsiyettir.⁴ Destanda anlatılan kimi olayla onun gerçek hayat hikâyesiyle de örtüşmektedir. Onun Hindistan, Mısır, Rusya (Meskev) ve Anadolu'ya yaptığı seferler kronolojik sıra ile olmasa da bir şekilde destanda yer almıştır.

Tarihî kaynaklara göre Hindistan'da Timur'a yüz yirmi adet savaş tili verilmisti. Memlük ordusunu, Hindistan'dan getirdiği bu fillerle şaşkına çevirmiş ve onları yeriniştirdi (Grousset 1993: 419). Destanda ise Mısır Memlûklarına karşı fillerden nasıl yararlandığı şöyle anlatılır: "Hazret-i Mir Timur kendli askeri ile İstanbul şehrini almak için silahlandı. Çok asker topladı. Çok sayıda file, dahası çok sayıda deveye hazineden

⁴ Türklerin "Aksak Timur", İranlıların "Timur-leng", Avrupalıların ise "Tamarlane" diye andıkları Emir Timur, 9 Nisan 1336 Salı günü, 12 hayvanlı Türk takvimine göre Sıcan yılında Keş/Şehr-i Sebz/Yeşil Şetür'de doğmuştur. Babası Türkleşmiş Moğollardan Barlas Oymak beyi Emir Turağay, annesi Tekina Hatun'dur. Timur, Ankara Savaşı'ndan sonra Semeerkant'a dönmüş ve Çin'e doğru yeni bir sefere hazırlanırken 18 Şubat 1405'te 69 yaşında ölmüştür (Cünay 2006: 436-439).

Emir Timur, tarihte çok önemli rol oynamış ve Orta Asya halklarını bir şemsiye altında toplamaya başarmış nadir hükümdarlardan biridir. Fethettiği Hindistan, Suriye, Anadolu, Moğolistan, Kıpçak Steplesi'nde kontrolü tam sağlayamamasına karşın buraları vergi yoluyla kendine bağladı, buralarda yönetime gelecek ve kendine karşı çıkabilecek bir zümre bırakmadı. Doğuda kendisine bağlı kıldığı ve emirleriyle/hanlarıyla yönettiği bölgeler şunlardır: Ulus-Çağatay halkını oluşturduğu Fergana, Horasan, Sistan, Harezm ile Batı İran ve Irak coğrafyası. Verleşik hayat yaşayan ve Pers kültürünün ağırlıkta olduğu bölgeler Timur'un konşularıydı. Özellikle kuzeydeki Deşt-i Kıpçak ve Türk-Moğol kabileleri Doğu Çağatay hükümrانlık alanıydı. Bunlar Ulus-Çağatay kültürüne yakın oldukları için Timur'un imparatorluğu ile etkileşim halindeydi. Buna rağmen Timur bu bölgeleri kendi hükümrانlığı altına almadı. Ancak Fergana'yı zengin tarım bölgeleri nedeniyle hükümrانlık altına aldı (Manz 1999: 90-91).

mallar ve silahlar yüklettirdi. Çok sayıda/sayırsız askeri ile Hindistan kavmine karşı savaşlar. Dağ taş kalabalık yürüdüler. Mısır şehrine geldiler.”

Timur'un Anadolu'ya yaptığı seferden sonra Semerkant'a döndüğü ve ömrünün son yıllarını bu şehirde geçirdiği ve çok istediği halde Çin seferine çıkamayıp burada öldüğü resmî kaynaklarda zikredilmektedir. Destanda da Timur'un son günlerini Semerkant'ta geçirdiği belirtilir: “Hein Buhara'ya, hem de Taşkent'i ve Yarkent'i aldı. O vilayetleri kendine bağlattırdı. Onları sonra Semerkant şehrine vardılar. Onu da aldı; kendisi ömrünün sonuna kadar orada yaşadı.”

Ancak destanda anlatılan pek çok olay tarihi gerçeklerle gelişmektedir. Timur'un tarihte Çağataylarla yaptığı mücadele, destanda doğrudan doğruya Hindistan şehrinde Cengiz Han'ın oğlu Cailay/Çağalay Han'a karşı yapılmış bir mücadele olarak gösterilmektedir. Ayrıca Timur'un İstanbul seferi, İstanbul'u beş yıl kuşatma altında tuttuğu, Bulgar şehrinin yedi yıl kuşatma altında tuttuğu, bu sırada tarihin H. 700 olduğu şeklindeki bilgiler tamamen tarihi gerçeklerle çelişen ifadelerdir.

Sistan hükümi Melik Fahreddin'in yardım talebi üzerine Emir Timur bin kişilik bir kuvvetle onu düşmanlarından kurtarmış; ancak geri dönerken saldırıya uğramış ve sağ eli ile ayağı okla yaralanmıştır. Bu yaralarına neticesinde ayağı aksak, elinde de iki parmağı eksik kalmıştır (Günay 2006: 346). Destanda Timur, aksak olarak anılmaktadır. Fakat onun aksak olmasının nereden yukarıdaki bilgilerle gelişmektedir. Arnesinin hamileliği sırasında Caday Han'ın askerleri tarafından işkence görmesi nedeniyle, Timur bir ayağı sakat olarak dünyaya gelmiştir.

Türklerde var olan şecere yazma geleneği (Karasoy-Toker 2005: 18-34), bu dönem Orta Asya Türk destanlarını hemen hepsinde görülmektedir. Özellikle burada Şiban/Şeybani Han Destanı ile Cengiznâme'de yer alan Cengiz Han, Aksak Timur, İsa oğlu Ahmet Bey ve Edige Bey destanlarını anmak gerekir (İvanics- Usmanov 2002: 31-90). Okuyucuyu destana hazırlama, destanın gerçek olduğuna inandırma ve destana ciddiyet kazandırma düşüncesiyle bu tür anlatılarda zikredilen şecereler, esere tarihi bir belge niteliği kazandırmaktadır. Timur Destanı'nda da iki farklı şecere yer almaktadır.

4. Sonuç

Konusunu tarihî bir şahsiyetten ve onun tarihte oynadığı rolden alan *Aksak Timur Destanı*, içeriği bakımından *tarihî destan*, şekli bakımından *mensur destan*, niteliği bakımından *yazma destan* özelliği göstermektedir. Destan, müellife ait kurnaca bir metin niteliğindedir. Müellifin, muhtelif sözlü rivayetlerden ve yazılı metinlerden yararlanarak, eseri kendince kurgulayıp oluşturduğunu düşünmekteyiz.

Destanda Timur'un anne-babasız kalışı onun erginlenme sürecinin ilk basamağını oluşturur. Tek başına gurbete çıkışı, çobanlık yaparken buzağıyı kesip